

цього виду мовленнєвої діяльності. Ритм, як комплексне явище, утворене в результаті взаємодії різних інтонаційних засобів, не лише в певний спосіб організовує усний текст, але й може справити значний вплив на адресата промови. Змінюючи ритмічну будову висловлювань під час виступу, оратор змушує слухачів звернути увагу на інформацію, важливу саме з точки зору промовця. Інформативні фрагменти тексту проговорюються повільніше, голосніше та супроводжуються різкою зміною тону, що дає мовцеві змогу маніпулювати увагою слухача та робить процес сприйняття промови більш контрольованим.

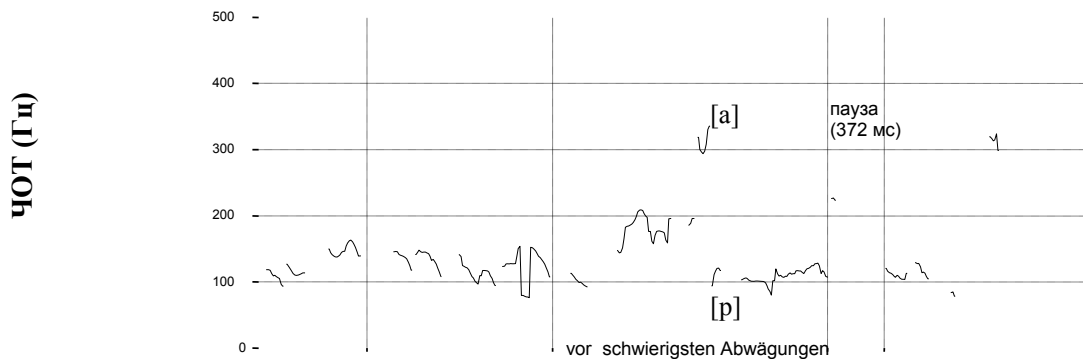

Рис. 1. Реалізація ЧОТ у фразі (2)

Розкриті у викладі особливості ритмічної будови політичної промови не вичерпують проблематику ефективної організації ораторського виступу. Публічне мовлення німецьких політиків є **перспективним** лінгвістичним матеріалом для подальших наукових пошуків, спрямованих на виявлення закономірностей взаємодії сегментного й надсегментного рівнів під час ораторського виступу. Поглибленого вивчення потребує також питання, пов'язане з впливом вікових і гендерних ознак мовця на ритміко-інтонаційну організацію публічного виступу та на його сприйняття слухачами.

Список літератури

1. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення) : дис. ... доктора філол. наук. : 10.02.04 / Калита Алла Андріївна. – К., 2002. – 566 с.
2. Надеина Т. М. Просодическая организация речи как фактор речевого воздействия : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.19 / Надеина Татьяна Михайловна. – М., 2004. – 399 с.
3. Скрипняк Т. Л. Риторичний аспект просодії німецькомовної проповіді (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Скрипник Тетяна Леонідівна – К., 2009. – 214 с.
4. Сопер П. Л. Основы искусства речи / Поль Л. Сопер ; [пер. с англ. С. Д. Чижовой]. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 448 с.
5. Стеріополо О. І. Перлокутивний ефект просодії мовлення / О. І. Стеріополо // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес : матеріали міжнародної наукової конференції (24-25 листопада 2004 р.). – Чернівці : Рута, 2004. – С. 268–270.

Л.А. Горлова (Чернівці)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ „ВВІЧЛИВІСТЬ” І „ПРИСТОЙНІСТЬ” У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Аналізуються концепти ВВІЧЛИВІСТЬ та ПРИСТОЙНІСТЬ, а також засоби їх мовного вираження. Простежується взаємозв'язок між концептом і лексико-семантичною групою. Кількісне опрацювання складових концептів демонструє переважання прикметників над іншими частинами мови. Зазначається, що прикметники на позначення позитивних характеристик етикету містять оцінний елемент.

Ключові слова: концепт, лексико-семантична група, ввічливість, пристойність, етикет.

Анализируются концепты ВЕЖЛИВОСТЬ и ПРИЛИЧИЕ, а также способы их языкового выражения. Прослеживается взаимосвязь между концептом и лексико-семантической группой. Количественная обработка составляющих концептов демонстрирует преобладание прилагательных над другими частями речи. Отмечено, что прилагательные для обозначения положительных характеристик этикета содержат оценочный элемент.

Ключевые слова: концепт, лексико-семантическая группа, вежливость, приличие, этикет.

The article presents the analysis of the concepts POLITENESS and DECENCY and the means of their linguistic expression. The interrelation of a concept and a definite lexical-semantic group is revealed. The quantitative study of the components of the concepts indicates the predominance of the adjectives over other parts of speech. The adjectives, which express positive characteristics of the etiquette, contain a certain evaluative element.

Key words: concept, lexical-semantic group, politeness, decency, etiquette.

Сучасна лінгвістична наука (О.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, Д.С. Лихачев, А.П. Бабушкін, М.Ф. Алефіренко, О.О. Селіванова, А.М. Приходько та ін.) займається ґрунтовним вивченням концептуальної та мовної картин світу. Їх складові, концепти та семантичні поля відповідно, перебувають у відношеннях логічного перетину або включення [6, с. 21]. Цей взаємозв'язок дозволяє зробити припущення, що для вербалізації певного концепту можуть служити елементи семантичного поля (або його частин – лексико-семантичних груп) із відповідним значенням.

У центрі нашого дослідження – дві лексико-семантичні групи прикметників сучасної німецької мови (зі значенням *höflich* „ввічливий” та зі значенням *anständig* „прстойний”), об'єднані морально-етичною категорією етикету як його позитивні характеристики. Проведений аналіз лексикографічних джерел підтверджує, що категорія етикету поєднує в собі поняття „ввічливості” та „прстойності” і в такий спосіб доводить правильність вибору домінант досліджуваних лексико-семантичних парадигм: *höflich* „ввічливий” та *anständig* „прстойний” [3]. Склад же лексико-семантичних груп (ЛСГ) було встановлено шляхом формалізованої процедури інвентаризації на основі компонентного аналізу словникових дефініцій [2; 4]. Отже, ЛСГ зі значенням „ввічливий” налічує 24 прикметника (*artig, aufmerksam, brav, chevaleresk, diskret, entgegenkommend, formgewandt, freundlich, galant, gefällig, geschliffen, hilfsbereit, höflich, kavaliersmäßig, konzilient, kulant, lebenswürdig, nett, ritterlich, rücksichtsvoll, taktvoll, umgänglich, verbindlich, zuvorkommend*) із домінантою *höflich*, а ЛСГ зі значенням „прстойний” – 30 прикметників (*anständig, bieder, brav, ehrbar, ehrlich, fair, fein, gebührend, grundanständig, gut, hochanständig, honett, korrekt, lauter, manierlich, ordentlich, rechtschaffen, redlich, reell, salonfähig, sauber, schicklich, sittenstreng, sittlich, sittsam, solide, wacker, wohlanständig, wohlerzogen, züchtig*) із домінантою *anständig*. Саме ЛСГ прикметників є вдалим вибором об'єкта дослідження, оскільки в їх семантичній структурі щонайкраще зберігається оцінний елемент, характерний для морально-ідеологічних установок суспільства [5, с. 38].

Отже, мета даного дослідження – встановити, чи дійсно компоненти досліджуваних ЛСГ описують концепти ВВІЧЛИВІСТЬ та ПРИСТОЙНІСТЬ. Розгляд концептів у вигляді певних лексичних мікросистем як складових мовної та концептуальної картин світу дозволить зрозуміти, як концепти функціонують в мові та якими мовними засобами здійснюється їх вербалізація. Для цього звернемося до аналізу текстів. Адже саме текст служить основою мовленнєвого підходу до вивчення лексики та є джерелом невичерпних мовленнєвих контекстів, в яких реалізуються досліджувані концепти. Окрім літературних творів, великий інтерес викликають тексти газетної публіцистики, які висвітлюють насущні питання суспільно-політичного життя народу в певний історичний період.

Тому матеріалом нашого дослідження послужили публіцистичні тексти першої пол. ХХ ст., представлені в електронній базі даних DWDS-Kernkorpus [7], яка нараховує більше 40 публіцистичних видань, найосновніші з яких – *Vossische Zeitung, Berliner Tageblatt, Die Weltbühne, Die Fackel, Völkischer Beobachter* та ін. Результати кількісного опрацювання складових концептів викладені в табл. 1 і 2.

Отже, як видно з таблиць, концепти ВВІЧЛИВІСТЬ та ПРИСТОЙНІСТЬ вербалізуються різночастиномовними компонентами: прикметниками, прислівниками та іменниками, і переважають серед них саме прикметники, які, як уже зазначалось, якраз і містять оцінний елемент.

У мові взаємодія дійсності і людини відображається в найрізноманітніших аспектах, одним з яких є оцінний [1, с. 5]. Людина в будь-якій ситуації схильна давати характеристику оточуючій її дійсності, і особливо часто це можна спостерігати в етикетних ситуаціях. Потрапляю-

чи під вплив зовнішніх факторів, людина намагається відповідати загальноприйнятим нормам і правилам, очікує того ж від інших людей і свідомо чи мимовільно оцінює те, що відбувається. Такі прояви знаходять відображення в літературі, в даному випадку – в публіцистичній. Лексика на позначення позитивних характеристик етикету найчастіше зустрічається в газетах і журналах першої пол. ХХ ст. у таких рубриках, як культурне життя (література, театр, музика), суспільні відносини, а також політика, міжнародні відносини та воєнні події, тобто якраз у тих сферах життя, де очікується відповідність етикетним нормам і є можливість дати оцінку іншим людям, їх вчинкам і словам, а також оточуючому середовищу. Це пояснює значну кількість та широку вживаність лексики на позначення позитивних характеристик етикету, а отже, інтенсивний розвиток концептів ВВІЧЛИВІСТЬ та ПРИСТОЙНІСТЬ в у зазначений часовий відрізок.

Таблиця 1

**Кількісна характеристика концепту ВВІЧЛИВІСТЬ
у публіцистичних творах першої пол. ХХ ст.**

		Прикметники		Прислівники		Іменники в значенні „ввічливість”
		в значенні „ввічливий”	в іншому значенні	в значенні „ввічливо”	в іншому значенні	
1	artig	55	7	26	4	6
2	aufmerksam	25	565	2	96	35
3	brav	207	61	28	11	3
4	chevaleresk	7	–	–	–	–
5	diskret	23	28	12	13	24
6	entgegenkommend	62	14	12	–	185
7	formgewandt	4	–	–	–	–
8	freundlich	441	8	217	1	49
9	galant	26	6	2	–	11
10	gefällig	58	25	12	–	42
11	geschliffen	4	14	1	–	1
12	hilfsbereit	24	–	6	–	48
13	höflich	123	–	56	–	94
14	kavaliersmäßig	–	–	–	–	–
15	konzilient	7	–	–	–	–
16	kulant	4	2	–	–	1
17	liebenswürdig	195	–	32	–	66
18	nett	32	184	13	48	10
19	ritterlich	47	6	5	1	20
20	rücksichtsvoll	12	–	7	–	77
21	taktvoll	32	–	13	–	204
22	umgänglich	7	–	–	–	2
23	verbindlich	25	40	7	3	56
24	zuvorkommend	9	–	7	–	4
	Всього:	1429	960	458	177	938

Таблиця 2

**Кількісна характеристика концепту ПРИСТОЙНІСТЬ
у публіцистичних творах першої пол. ХХ ст.**

		Прикметники		Прислівники		Іменники в значенні „пристойність”
		в значенні „пристойний”	в іншому значенні	в значенні „пристойно”	в іншому значенні	
1	anständig	426	21	104	6	32
2	bieder	32	15	11	4	6
3	brav	207	61	28	11	3
4	ehrbar	27	–	1	–	9
5	ehrlich	534	–	193	–	87
6	fair	36	23	8	5	4
7	fein					
8	gebührend	7	94	2	31	–
9	grundanständig	3	–	–	–	–

10	gut					
11	hochanständig	1	–	1	–	–
12	honett	5	–	4	–	–
13	korrekt	78	39	30	22	20
14	lauter	–	–	–	–	5
15	manierlich	8	2	2	–	–
16	ordentlich	53	557	3	110	–
17	rechtschaffen	21	2	3	–	4
18	redlich	39	–	52	–	21
19	reell	5	38	2	6	4
20	salonfähig	–	–	–	–	–
21	sauber	46	164	9	116	11
22	schicklich	5	–	1	–	–
23	sittenstreng	2	–	–	–	–
24	sittlich	361	–	57	–	77
25	sittsam	3	–	1	–	3
26	solide	36	108	3	8	17
27	wacker	44	14	17	8	–
28	wohlanständig	2	–	–	–	10
29	wohlerzogen	13	–	–	–	4
30	züchtig	7	–	2	–	–
	Всього:	2001	1138	534	327	317

Проте деякі прикметники представлені досить нечисленно або й взагалі відсутні: *chevaleresk*, *formgewandt*, *geschliffen*, *kavaliersmäßig*, *kulant*, *grundanständig*, *hochanständig*, *salonfähig*, *sittenstreng*, *sittsam*, *wohlanständig*. Тому планується порівняти отримані дані з наступними періодами та з'ясувати, чи брати до уваги нечисленну лексику при вивченні семантичних властивостей прикметників.

Черговим завданням постає опрацювання на предмет етикетної лексики літературно-публіцистичних джерел другої половини ХХ ст. і початку ХХІ ст., а також дослідження синтагматичних зв'язків, парадигматичних відношень та епідигматичних характеристик компонентів ЛСГ.

Список літератури

1. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : КомКнига, 2006. – 264 с.
2. Горлова Л. А. Инвентаризация лексико-семантической группы немецких прикметников зі значенням „пристойний” / Л. А. Горлова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2006. – Випуск 27. – С. 165–169.
3. Горлова Л. А. Морально-етична категорія „етикет” та мовні засоби її вираження / Л. А. Горлова // Актуальні проблеми германської філології в Україні та Болонський процес : матеріали II Міжнародної наукової конференції. – Чернівці, 2007. – С. 97–98.
4. Горлова Л. А. Лексико-семантична група німецьких прикметників зі значенням „ввічливий”: інвентаризація та парадигматичні відношення (на основі компонентного аналізу словникових дефініцій) / Л. А. Горлова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2008. – Випуск 75 (1). – С. 105–109.
5. Огуй О. Д. Реконструкція давнього світосприйняття в англосаксонському „Беовульфi” (спроба кількісного підходу) / Олександр Огуй // Науковий вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2002. – Вип. 136 : Германська філологія. – С. 37–44.
6. Огуй О. Д. Мовна і концептуальна картини світу: ономазіологічна проблема, семасіологічний підхід та голістична перспектива / Олександр Огуй // Іноземна філологія : Український науковий збірник. – Львів, 2007. – Вип. 117.
7. DWDS-Kernkorpus. – <http://www.dwds.de>.